

УДК 821.161.2'05-21.09Українка:27-23
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-1-29>

Людмила ЖВАНІЯ,
orcid.org/0000-0003-1864-2119
кандидат філологічних наук,
докторант кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) zhvania@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛОГУ З БІБЛІЄЮ В ДРАМАТИЧНІЙ ПОЕМІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «В КАТАКОМБАХ»

Стаття присвячена дослідженню смислових пластів драматичної поеми Лесі Українки «В Катакомбах», які розкриваються внаслідок співвіднесеності твору з біблійним текстом. Розглядаються особливості інтерпретації біблійних образів і мотивів.

Зазначено, що драматична поема «В катакомбах» – один з творів, в якому Леся Українка полемізує з деякими положеннями, викладеними в сакральному тексті Біблії, намагаючись переосмислити їх з позиції людини епохи Модерну, що прагне кардинальних змін не лише у світоглядно-філософській парадигмі тогочасного суспільства, а й у його соціально-політичній сфері. Зазначено, що переосмислюючи біблійні мотиви, авторка устами головного персонажа полемізує зі Святим Письмом. Підкреслюється, що Леся Українка тенденційно підходить до відбору біблійних цитат, акцентуючи на символиці поневолення, мотивах необхідності покаяння та покарання за гріхи. Письменниця ніби концентрує усі негативні, на її думку, постулати християнського вчення, нанизуючи біблійні вислови з відповідною конотацією.

Зауважується, що Леся Українка не відходить від основних догматів християнства, проте, часто вони піддаються критичній ревізії. Зазначено, що опозицію раба й володаря, яка гостро сприймається головним персонажем драми, підкреслюють у творі біблійні цитати, які акцентують на таких характеристиках Божественної сутності як абсолютна влада й властивість володаря карати. Ідея влади пов'язана з ідеєю покорі, послуху, терпіння. Авторка драми постійно наголошує на цих аспектах християнської релігії, оскільки вони є неприйнятними для Неофіта-раба. На противагу цим християнським цінностям, Неофіт – раб протиставляє ідею непокорі, волі, протесту, боротьби. У цьому аспекті трактування ідеології християнства позиція Лесі Українки суголосна ідеям Ф. Ніцше. Проте, йдеться швидше про критичну рецепцію ідей філософа, їхню трансформацію, творче переосмислення. Так, критикуючи християнство за його вимогу покорі і терпіння, Леся Українка, на відміну від Ф. Ніцше, не відкидає таких засадничих основ цієї релігії як любов, милосердя, співчуття. Разом з тим, домінантною у драматичній поемі постає ідея свободи, можливість її практичної реалізації, на противагу біблійно-розумінню, де здобуття свободи переноситься у сферу духу і корелюється з рухом людини у пізнанні істини.

Ключові слова: драматична поема, Леся Українка, Біблія, покора, терпіння, боротьба, свобода.

Liudmyla ZHVANIA,
orcid.org/0000-0003-1864-2119
Candidate of Philological Sciences,
Doctoral Student at the Department of Literary Theory and Foreign Literature
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) zhvania@ukr.net

PECULIARITIES OF THE DIALOGUE WITH THE BIBLE IN LESYA UKRAINKA'S DRAMATIC POEM «IN THE CATACOMBS»

The article is devoted to the study of the semantic layers of Lesya Ukrainka's dramatic poem "In the Catacombs", which are revealed due to the correlation of the work with the biblical text. Peculiarities of the interpretation of biblical images and motifs are considered.

It is noted that the dramatic poem "In the Catacombs" is one of the works in which Lesya Ukrainka argues with some of the provisions set forth in the sacred text of the Bible, trying to rethink them from the position of a person of the Modern, who seeks radical changes not only in the worldview and philosophical paradigm of the time society, but also in its socio-political sphere. It is noted that, reinterpreting biblical motifs, the author argues with the Holy Scriptures through the mouth of the main character. It is emphasized that Lesya Ukrainka has a tendentious approach to the selection of biblical quotes, emphasizing the symbolism of enslavement, motives for the need for repentance and punishment for sins. The writer seems to concentrate all the negative, in her opinion, postulates of Christian teaching, stringing together biblical sayings with the appropriate connotation.

It is noted that Lesya Ukrainka does not deviate from the main dogmas of Christianity, however, they are often subject to critical revision. It is noted that the opposition of the slave and the master, which is acutely perceived by the main character of the drama, is emphasized in the work by biblical quotations that emphasize such characteristics of the Divine essence as absolute power and the ability of the master to punish. The idea of power is connected with the idea of obedience, obedience, patience. The author of the drama constantly emphasizes these aspects of the Christian religion, as they are unacceptable to the Neophyte slave. In contrast to these Christian values, the Neophyte – the slave contrasts the idea of disobedience, will, protest, and struggle. In this aspect of interpretation of the ideology of Christianity, the position of Lesya Ukrainka agrees with the ideas of F. Nietzsche. However, it is more about the critical reception of the philosopher's ideas, their transformation, creative rethinking. Thus, while criticizing Christianity for its demand for obedience and patience, Lesya Ukrainka, unlike F. Nietzsche, does not reject such fundamental foundations of this religion as love, mercy, and compassion. At the same time, the idea of freedom, the possibility of its practical realization, is dominant in the dramatic poem, in contrast to the biblical understanding, where the acquisition of freedom is transferred to the sphere of the spirit and is correlated with the movement of a person in the knowledge of the truth.

Key words: *dramatic poem, Lesya Ukrainka, Bible, humility, patience, struggle, freedom.*

Постановка проблеми

Починаючи від перших поетичних спроб і до кінця свого творчого шляху Леся Українка вела напружений діалог з Біблією, який постав художнім вираженням складних духовних пошуків авторки та особливо яскраво реалізувався в її драматичних творах. Основні причини звернення до тексту Святого Письма, на нашу думку, пов'язані зі спробою письменниці знайти відповіді на фундаментальні питання людського буття: сутності свободи, любові, істини.

Драматична поема «В катакомбах» – один з творів, в якому Леся Українка полемізує з деякими положеннями, викладеними в сакральному тексті Біблії, намагаючись переосмислити їх з позиції людини епохи Модерну, що прагне кардинальних змін не лише у світоглядно-філософській парадигмі тогочасного суспільства, а й у його соціально-політичній сфері.

Аналіз досліджень.

Рецепція біблійної тематики у творчості Лесі Українки вивчалась низкою дослідників. Проте, у більшості праць ця тема розроблялася частково, в контексті ширшої проблематики (праці В. Сулими, В. Антофійчука, А. Няму І. Бетко, А. Бичко). Окремі аспекти проблеми рецепції Біблії в творчості Лесі Українки ставали об'єктами студій В. Агеевої, Т. Гундорової, М. Моклиці, Я. Поліщука, С. Кочерги. У розвідках Н. Банацької та М. Кудрявцева акцентувалося на християнській проблематиці драматичних творів авторки. Проте, дослідження особливостей переосмислення біблійного тексту в драматичній поемі «В катакомбах» Лесі Українки є темою ще недостатньо розробленою. Відтак **мета** статті – інтерпретація глибинних смислів тих ідей у драматичній поемі «В катакомбах», які постали в результаті діалогу авторки з текстом Святого Письма.

Виклад основного матеріалу

Для розуміння авторської концепції твору варто нагадати деякі висловлювання Лесі Українки з

цього приводу в листуванні з Агатангелом Кримським: «...сю річ я все-таки писала не «з маху», а з деякими vorläufige Studien. II Краще сказати, я робила сі студії не для сеї поеми..., але вона вийшла з них несподіваним, хоч і логічним наслідком, бо студії потвердили мені тільки те, що я давно думкою почувала, тільки не могла фактами доказати. Власне, я давно вже думала, що теперішня форма християнства є логічним і фатальним наслідком його найпервіснішої форми. Я готова зробити Вам хіба одну уступку, і то в такій неуступчивій формі: коли мій єпископ нетіпичний для пересічного християнина-мирянина (Laie) III перших віків, так зате він зовсім тіпичний для тодішнього єпископату. Відколи з'явився на світ єпископат і перші початки церковної єрархії, відтоді єпископи заговорили мовою мого єпископа, і задержалась ся традиція аж до сучасного нам архирейства. Я не приймаю теорії Толстого і багатьох інших, ніби тепер[ішнє] християнство є аберациєю, хоробою сеї релігії. Ні! В найдавніших пам'ятниках, в «подіях апостольських», в листах ап[остола] Павла, в автентичних фрагментах первісної галілейської пропаганди я бачу зерно сього рабського духа, сього вузько-сердого квієтизма політичного, що так розбуявся дедалі в християнстві. Як хочете, але недарма в притчах і скрізь у Євангелії так часто вживається слово «раб» і антітеза «пана і раба» яко єдиної можливої форми відносин mezi людиною і її божеством. Прочитайте листи ап[остола] Павла..., і Ви побачите, що збудувалось на сій антітезі і як хутко воно збудувалось. Комунізм перш[их] христ[иян] – се фікція, його ніколи не було, або се було комунізмом жебрака, що все одно не мав ніякого маєтку, або ще «комунізмом» добродійного багача, що кидав «крихти від свого стола» комуні «псів, що сидять під столом пана свого». От і все. «Анархізм» христ[иянства] теж невисокої проби, се просто неосвіченість і невихованість політична безправної маси, що може уявити собі тільки утопію: деспот і народ, і нікого більш mezi ними; але

такий «анархізм» ніколи не викине і не викидав деспота з своєї утопії, недарма ж і Месію свого він назвав царем іудейським – епітет «пророк», бач, занизьким здавався отим «анархістам», «сина людського» вони забули просто. Коли що надається до щирої ідеалізації в перв[існому] христ[иянстві], то не його quasi анархічні доктрини, а хіба ота грація почуття його «жен-мироносиць», до яких належить і моя Анціллодея, і те нове для античного аристократичного світа почуття всепрощаючої сімпатії, що так красило відносини Христа до його зрадливих і тупих учеників (ні один класичний філософ не простив би в такому становищі своїм «друзям»), ну, і ще два три елементи в сфері почуття, але не теорії. Тільки ж ці елементи ідеалізація вже використала до дна, і мені не інтересно було на їх спинятися довго, та за се Ви, як бачу, не ремствуєте на мене. А до речі: от і Ви уявляєте собі, що типічний християнин тих часів марив би, що всі стануть колись слугами Хр[иста], – чи се ж не все одно, що рабами? Чи ж не проти сього повстає мій раб-прометеїст? Він зовсім слушно думає, що поки будуть пани і раби (на землі чи на небі, все одно), доти будуть і посередники меж ними, дозорці, економи і т. и. Що ж ідеальнішого міг йому виставити пересічний християнин найперших навіть часів, як не «єдину отару з єдиним пастирем»? і як міг відповісти на питання про підпасків? я думаю, – тільки так, як відповів єпископ. Моя поема відноситься до середини II в[іку] хр[истиянської] ери (або до другої половини його), а тоді вже вирізнілась досить духовна тіранія усяких підпасків Божих – зоставалось тільки будувати далі на прекрасно заложеному підмурівку духовної темниці. Мій єпископ виготований павлініанською традицією, як воно й справді бувало в римському єпископаті тих часів. Візьміть котрого хочете з найдавніших...» (Українка с, 2021:425-427). Як бачимо, цей уривок листа докладно характеризує авторську позицію щодо християнської доктрини та церкви як суспільної інституції. Відтак, наше завдання простежити як зазначена позиція виражається у діалозі письменниці з Біблією.

Текст драматичної поеми пронизаний біблійними цитатами, алюзіями, образами. Проте, складається враження, що авторка дещо тенденційно ставиться до їх відбору. Так, уже перше відсилання до тексту Біблії, що звучить з уст Єпископа, акцентує на символіці поневолення: «Раби господні, брате не забудь / Сказав Христос: ярмо мое солодке, / тягар мій легкий» (Українка а, 2021:241). Образ ярма традиційно негативний. У більшості випадків згадки про ярмо в Біблії мають пере-

носне значення, воно символізує політичне підпорядкування іноземному цареві (Єремія 27:8-12) або гніт власного царя (3Цар. 12:4-14). Відповідно, свобода – це звільнення з-під ярма рабства (Буття 27:40, Ісаія 9:4, 10:27). Ці слова Христа в Євангелії від Матвія (від Матвія 11:30) сприймаються в контексті Його проповіді по-іншому: як символ благого підпорядкування Спасителю, відтак, образ ярма набуває позитивного значення.

Наступна Євангельська цитата вводить у текст драми мотив покарання за гріхи: «Уже лежить при дереві сокира!.. / «Я посічу його і вергну в племін», – / сказав Господь!..» (Українка а, 2021:241). Ці слова Івана Хрестителя сповіщають про Божественний суд, про те, що сокира суду не пощадить нікого, якщо немає плодів, які свідчать про покаяння та віру. Іван ще не знав, що Ісус прийшов не судити, а зазнати суду.

Біблійний перефраз, що виголошує Єпископ «А жінка серед збору хай мовчить» (Українка а, 2021:241). відсилає до тесту Першого послання апостола Павла до Коринфян: «...нехай у Церкві мовчать жінки ваші! Бо їм говорити не дозволено, тільки коритись, як каже й Закон» (1 до Коринтян 14:34). Тобто, знову йдеться про покору, гніт, упосліджену роль жінки. Леся Українка ніби концентрує усі негативні, на її думку, постулати християнського вчення, нанизуючи біблійні вислови з відповідною конотацією один за одним, у полілозі, що ведеться громадою християн. Насправді було б, безперечно, неправильно читати ці слова поза історичним контекстом: загальновідомо, що у стародавньому суспільстві домінували погляди на жінку як об'єкт управління з боку чоловіків; становище жінки було низьким, майже безправним.

Центральним образом драматичної поеми «В катакомбах» постає раб – неофіт, що прийшов у християнську громаду «шукати волі». У діалозі з Єпископом він дізнається про головні постулати Христового вчення, які викликають у ньому змішані почуття: від нерозуміння, сумнівів аж до гострого неприйняття, протесту.

Так, словами з Євангелія «Не говори: «ось тут чи там воно» (від Луки 17:21) отримує відповідь Неофіт на запитання про Царство Боже. Наступна фраза Єпископа слугує роз'ясненням: «Воно є скрізь, де Бог є в людських душах» (Українка с, 2021:243). Повна версія у Біблії звучить так: «А як фарисеї спитали Його, коли Царство Боже прийде, то Він їм відповів і сказав: Царство Боже не прийде помітно, і не скажуть: Ось тут, або: Там. Бо Божеє Царство всередині вас!» (від Луки 17:20-21). Тобто, Царство Боже діє в серцях

і творить не нові речі, а нових людей. Ці зміни відбуваються не в матеріальній сфері, а в серцях людей. Царство Боже не приходить зовнішнім чином, але набувається всередині людини. Як бачимо, Леся Українка не відходить від основних догматів християнства, проте, часто вони піддаються критичній ревізії, до прикладу, в уста раба-неофіта авторка вкладає болюче питання, що підкреслює ілюзорність очікувань і надій на царство «не від світу цього», «де Бог є в людських душах» (Українка а, 2021:243): «Коли ж він буде в душах всіх людей?» (Українка а, 2021:243).

Леся Українка ще більше підкреслює прірву між сферою матеріального світу, який постає для раба-неофіта осередком страждань, й духовного, в якому всі життєві цінності нівелюються, словами Христа з Євангелія від Матвія: «Не єдиним хлібом/живе людина, але й кожним словом,/що з Божих уст виходить» (від Матвія 4:4).

Опозицію раба й володаря, яка гостро сприймається головним персонажем драми, підкреслюють у творі біблійні цитати, які акцентують на таких характеристиках Божественної сутності як абсолютна влада й властивість владаря карати. До прикладу: «Нема на світі влади, окрім тої, / що йде від Бога» (Українка а, 2021:254) (це алюзія на слова апостола Павла з його послання до Римлян: «Нехай кожна людина кориться вищій владі, бо немає влади, як не від Бога, і влади існуючі встановлені від Бога» (до Римлян 13:1)); «Мені належить помста» (Українка а, 2021:254) (це також уривок слів Павла «Не мститься самі, улюблені, але дайте місце гніву Божому, бо написано: Мені помста належить, Я відплачу, говорить Господь» (до Римлян 12:19)). Авторка також вкладає в уста Єпископа слова, що містять алюзію на Євангельський текст, в якому уособлено ідею влади: «Те Слово–Бог. Він альфа і омега, / початок і кінець, ним все настало / і ним усе живе, і більш немає / богів на світі, окрім сього Бога, / він є і Слово, й сила, і життя» (Українка а, 2021:253). У Біблії відповідний уривок виглядає так: «Ото, незабаром приходжу, і зо Мною заплата Моя, щоб кожному віддати згідно з ділами його. Я Альфа й Омега, Перший і Останній, Початок і Кінець» (Об'явлення 22: 12-13). Традиційно ці слова тлумачаться так: Бог є початком, і тому Він ні від кого не прийняв Своєї влади; Він кінець, і тому Він ніколи нікому не передавав Своєї влади.

Ідея влади пов'язана з ідеєю покорі, послуху, терпіння. Авторка драми постійно наголошує на цих аспектах християнської релігії, оскільки вони є неприйнятними для Неофіта-раба: «Хто терпить все в покорі, той щасливий, / тому однаково, чи пан,

чи раб / він буде тут у світі» (Українка а, 2021:245), «Які ж слова? «Терпеливість і покора»–тільки й чув я / від вас сьогодні» (Українка а, 2021:252), «...бо скинувши оту [терплячість і] покору, / як маску Міма, геть з свого обличчя, / не хочете служити і коритись...» (Українка а, 2021:253), «... ми боремось в терпеливості й покорі» (Українка а, 2021:253), «... бо, може, «терпеливість і покора» / давно б полинули з землі на безвість...» (Українка а, 2021:259) .

На протигагу цим характеристикам, на основі яких християни прагнуть гуртуватися в «одну отару» з «єдиним пастирем», Неофіт протиставляє ідею непокорі, волі, протесту, боротьби: «Я сподівався на довічну волю / в громаді вашій, але ви й на мить / «солодкого ярма» не здатні скинуть» (Українка а, 2021: 259), «...до ясної надії пориваюсь, / що я хоч здалека побачу волю...» (Українка а, 2021:258), «...Ні, їй мало / і хліба й слів самих, їй треба волі...»(Українка а, 2021:252).

Як слушно зазначає В. Агеєва у праці «Пое-теса зламу століть», «опозиція свободи й рабства, покорі й бунту – визначальна для драми «В катакомбах». У суперечці раба з єпископом поступово розкривається репресивний характер християнської церкви. Неофіт-раб протиставляє Ісуса й Прометея саме через їхні стосунки з Батьком, як носіїв, відповідно, покорі й бунту, рабства і свободи. Правомірність несхитного авторитету Батька якраз і є осердям дискусії між неофітом та єпископом. «Одну отару» і «одного пастиря» обіцяють у царстві Божім...зостається ієрархія, на вершині якої уготоване місце «єдиному цареві всіх царів і панові усіх рабів небесних», зостанеться, як вважає неофіт-раб, «отара з пастухом свавільним». Неофіт визнає учителем і світочем не Христа, а Прометея, посталоного проти традиції, титана, «що мучився не три дні, а без ліку, та не назвав свого тирана батьком, а деспотом всевітнім і прокляв, віщуючи усім богам загибель». Раб обирає богоборство, хай безнадійне, хай приречене, як шлях самоствердження, реалізації людської сутності тут-і-тепер, а не в ймовірній вічності. Цей екзистенційний бунт, який обіцяє хоч одну-єдину солодку мить свободи і надає сенсу людському земному життю» (Агеєва, 2001: 239-240). Віра Агеєва також веде мову про суголосність неоромантизму Лесі Українки з деякими моментами ніцшівської критики християнства (Агеєва, 2001: 218).

Як відомо, у своїй праці «Антихристиянин» Ф. Ніцше називає християнство «...єдиним великим прокляттям, єдиною великою внутрішньою гнилизною, єдиним великим інстинктом помсти,

для якого ніякий засіб не буде достатньо отруйним, підступним, низьким, достатньо малим, – я називаю його єдиною невмирущою, ганебною плямою людства» (Ніцше, 2003). Ф. Ніцше критикує саму суть християнства, порівнює терпіння, всепрощення, співчуття, як одні з основних догматів релігії, з хворобами, зі слабкістю. Ці догмати, подібно до інших чеснот, суперечили волі до влади, суперечили вихованню «надлюдини». Він вважав, що «Ні мораль, ні релігія не дотикаються в християнстві ні з якою точкою дійсності: є суто уявні причини («Бог», «душа», «Я», «дух», «вільна воля», – чи навіть «невільна») є суто уявні дії («гріх», «спокута», «милість», «покарання», «прощення гріха»); є спілкування з уявними істотами («Бог», «духи», «душі»); ... тлумачення приємних чи неприємних усім загальних почуттів – як, наприклад, відомих станів *pervus sympathicus* – за допомогою символічної мови релігійно-моральної ідіосинкразії, – «покаяння», «докори совісті», «спокуса диявола», «близькість Бога»); є уявна телеологія («Царство Боже», «Страшний суд», «вічне життя»). – Цей світ чистих фікцій дуже відрізняється не на свою користь від світу мрій саме тим, що останній відтворює дійсність, в той час як перший спотворює її, знецінює, заперечує» (Ніцше, 2003).

У листуванні з О. Кобилянською Леся Українка прокоментувала своє ставлення до Ф. Ніцше: «... я не поділяю Вашого нітчанства, бо сей філософ ніколи не імпував мені яко філософ: його ідеал *Uebermensch*'a, III тієї "Blonde Bestie", якое не чарує мене. Його афорізми справді часом блискучі і гарні, але я не кохаюсь в афоризмах. Таке антинітчанство не повинно становить між нами стіни...» (Українка б, 2021:213). Проте, на думку Т. Гундорової, «сліди впливу Ніцшевого естетико-індивідуалістичного поривання відчутні в теорії Лесиною «новоромантизму», в її антихристиянській критиці («Одержима», «У катакомбах»)» (Гундорова, 2009:156). А. Бичко також вважає, що антихристиянські мотиви Л. Українки «... значною мірою збігаються з ніцшеансько-європейськими і відображають центральну ідею романтизму – необхідність боротьби за визволення людини з духовного рабства» (Бичко, 2000:60).

М. Моклиця також веде мову про суголосність поглядів Лесі Українки й німецького філософа: «У перегляді християнства, започаткованого Ніцше, відбувалась переакцентація багатьох догматів, починаючи десятма євангельськими заповідями. Заклик до покори і самовідречення викликав у бунтівників рубежа століть особливо активний спротив, не були виключенням із цього

числа і Леся Українка та Леонід Андреев. Проти духу рабства постає Леся Українка в "Одержимій" і "В катакомбах"...» (Моклиця, 2011:44).

Оскільки ідеї Ф. Ніцше, заклали підґрунтя модерністської естетики та світогляду, не буде перебільшенням стверджувати, що митці, які творили в парадигмі модернізму, більшою чи меншою мірою зазнали впливу філософії Ф. Ніцше. У випадку Лесі Українки можемо вести мову про критичну рецепцію ідей філософа, їхню трансформацію, творче переосмислення. Так, критикуючи християнство за його вимогу покори і терпіння, Леся Українка на відміну від Ніцше, не відкидає таких засадничих основ цієї релігії як любов, милосердя, співчуття, які письменниця визначає у листі до А. Кримського як «почуття всепрощаючої симпатії».

Оскільки нас цікавить власне діалог письменниці з Біблією, та ті нові смисли, які постають у результаті подібного діалогу в драмі Лесі Українки, то варто звернути увагу як трактуються концепти «покора», «послух», «терпіння» у тексті Святого Письма.

Послух, як біблійний мотив, ґрунтується насамперед на численних образах людей, чий стосунки з Богом характеризувалися вірністю та покорою Йому. На неодноразових прикладах слухняного підкорення Божим наказам біблійна розповідь показує основне значення, яке послух має у належних стосунках з Богом. У Старому Заповіті архетипом послуху слугує Авраам, батько Ізраїлевого народу. Коли Бог вперше покликав Авраама з Харрану до Ханаану, саме послух Авраама дозволив Богові розпочати виконання Своєї обітниці благословити його і зробити його нащадків обраним народом (Буття 12:1–4). Крім того, коли Бог наказав йому принести в жертву свого сина Ісаака (Буття 22:2), Авраам виявив таку непохитну покірність, що був готовий вбити свого єдиного сина (Буття 21:12).

Саме такого високого рівня послуху, як у Авраама, Бог вимагає від Свого народу. У біблійному мотиві послуху й покори виявляється абсолютне і беззастережне підпорядкування волі Бога. Бог вимагає покірності не просто зі свавілля; послух – це засіб, за допомогою якого Бог дає благословення. Звертаючись до Мойсея з гори Синай, Бог заявив, що, якщо Ізраїль повністю буде покірним Йому, він стане «... Мені царством священників та народом святим...» (Вихід 19:5–6). Послух тут пов'язується з таким благословенням, яке передбачає участь кожної із сторін взаємовідносин між Ізраїлем і Богом: Ізраїль має коритися, а Бог благословляти.

Разом з тим, біблійний образ покірності – не просто спосіб досягти благословення. Якщо людина перебуває у правильних стосунках з Богом, виявляючи послух Йому, вона також стає покірною Богові з любові до Нього. Цей взаємозв'язок між любов'ю і покірною виявляється у заповіді яка проголошує: «І люби Господа, Бога твого, усім серцем твоїм, і всією душею твоєю, і всіма силами твоїми» (Повторення Закону 6:5). Ізраїль повинен був слухатися Бога не лише заради благословення, а й з любові до Нього. Саме цей аспект послуху й покірності отримує подальший розвиток у Новому Завіті у зв'язку з особистістю Ісуса Христа. Для Ісуса, який був одночасно зразком і об'єктом послуху, покірності Богові мала першочергове значення: «Ісус каже до них: Пожива Моя чинити волю Того, Хто послав Мене, і справу Його довершити» (від Івана. 4:34). Подібний послух впливав з такої повної любові до Бога, яка визначала кожен Його вчинок. Ісус завжди був готовий підкоритися волі Бога, навіть коли Йому належало випити гірку чашу смерті (від Матвія 26:39; від Марка 14:36; від Луки 22:42). Апостол Павло протиставляє непокірності Адама покірності «однієї Людини», Ісуса Христа (до Римлян 5:12–17). В оспівуванні Христа в Посланні до филип'ян читаємо, що Христос «...упокорив Себе, будши слухняний аж до смерті, і то смерті хресної» (до Филип'ян 2:8).

Ісус пояснював учням взаємозв'язок між любов'ю та послухом, кажучи їм: «Якщо Ви Мене любите, Мої заповіді зберігайте!» (від Івана 14:15). Ісус також говорив, що закон і вчення пророків зводяться до двох заповідей: любити Бога і любити «... свого ближнього, як самого себе!» (від Матвія 22:37–39). Той, хто любить Бога, також підкорюється Йому і в результаті отримує Боже благословення. Таким чином, мотив послуху й покірності слугує ключем для розуміння біблійної картини бажаних для Бога взаємин із Його народом.

Таким чином, у Біблії добровільна покірність і послух постають вираженням любові й не суперечать ідеї свободи. Свобода тут – це необхідна умова для досягнення поставленої мети, яка полягає в реалізації вищого призначення: єднання з Богом в Небесному Царстві: «Шукайте отож Його Царства, а це вам додасться!» (від Луки 12:31). Досягнути подібного стану можливо лише виконуючи Божественну волю: «Не кожен, хто каже до Мене: Господи, Господи! увійде в Царство Небесне, але той, хто виконує волю Мого Отця, що на небі» (від Матвія 7:21). В Євангелії йдеться про кореляцію двох основоположних чинників християнства: свободи й істини: (у перекладі Біблії Івана Огієнка замість слова

«істина» вжито «правда») «...і пізнаєте правду, а правда вас вільними зробить!» (від Івана 8:32), тобто пізнаєте Христа, оскільки Він – є правда, істина: «...Я дорога, і правда, і життя. До Отця не приходять ніхто, якщо не через Мене» (від Івана 14: 6); «Коли Син отже зробить вас вільними, то справді ви будете вільні» (Від Івана 8:36). Отже, лише у прагненні пізнати істину можливе досягнення духовної свободи. Саме така свобода, як можемо висувати із сакрального тексту, постає справжньою цінністю.

Для Неофіта-раба такий рівень свободи постає недосяжним, незрозумілим і тому викликає цілковиту неадаптивність. Він прагне реального звільнення від рабства, його цікавить практичний аспект свободи, що для нього означає можливість вільних дій, вчинків: «... коли я почую в своєму серці святий вогонь і хочь на час, на мить здолаю жити не рабом злиденним, а вільним, непадвладним, богорівним, то я щасливим і на смерть піду...».

Висновки

Текст драматичної поеми «В катакомбах» пронизаний біблійними цитатами, алюзіями, образами. Переосмислюючи біблійні мотиви з позиції людини епохи Модерну, авторка устами головного персонажа полемізує зі Святим Письмом. На нашу думку, Леся Українка дещо тенденційно підходить до відбору біблійних цитат, акцентуючи на символіці поневолення, мотивах необхідності покаятися та покарання за гріхи. Письменниця ніби концентрує усі негативні, на її думку, постулати християнського вчення, нанизуючи біблійні вислови з відповідною конотацією. Леся Українка не відходить від основних догматів християнства, проте, часто вони піддаються критичній ревізії.

Опозицію раба й володаря, яка гостро сприймається головним персонажем драми, підкреслюють у творі біблійні цитати, які акцентують на таких характеристиках Божественної сутності як абсолютна влада й властивість володаря карати. Ідея влади пов'язана з ідеєю покірності, послуху, терпіння. Авторка драми постійно наголошує на цих аспектах християнської релігії, оскільки вони є неприйнятними для Неофіта-раба. На противагу цим характеристикам, на основі яких християни прагнуть гуртуватися в «одну отару» з «єдиним пастирем», Неофіт протиставляє ідею непокірності, волі, протесту, боротьби. У цьому аспекті трактування ідеології християнства позиція Лесі Українки суголосна ідеям Ф. Ніцше. Проте, йдеться швидше про критичну рецепцію ідей філософа, їхню трансформацію, творче переосмислення. Так, критикуючи християнство за його вимогу покірності і терпіння, Леся Українка, на відміну від Ф. Ніцше, не відкидає таких засадничих основ цієї релігії як любов, милосердя, співчуття.

Разом з тим, домінантною у драматичній поемі постає ідея свободи, можливість її практичної реалізації, на противагу біблійному розумінню, де здобуття свободи переноситься у сферу духу і корелюється з рухом людини у пізнанні істини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеєва В.П. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації : монографія. 2-ге вид., стереотип. Київ: Либідь, 2000. 264 с.
2. Антофійчук В. Християнський контекст творчості Лесі Українки. *Народознавчі Зошити*. 2009. № 1-2. С. 225–229.
3. Антофійчук В. І., Нямцу А. Є. Євангельські мотиви в українській літературі кінця XIX–XX ст. Чернівці : Рута, 1996. 335 с.
4. Банацька Н. А. Християнські мотиви та образи в драматургії Лесі Українки (морально-ціннісні аспекти) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Київ, 2000. 195 с.
5. Бетко І. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії кінця XIX – початку XX століття. Zielona gora; Kijow, 1999. 160 с.
6. Бичко А. К. Леся Українка: Світоглядно-філософський погляд. Київ : Укр. центр духовн. культ, 2000. 186 с.
7. Гундорова Т. Проявлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Київ : Критика, 2009. 448 с.
8. Кочерга С. Культурософія Лесі Українки. Семіотичний аналіз текстів: монографія. Луцьк : Твердиня, 2010. 656 с.
9. Кудрявцев М. Інтелектуальна драма: драматична творчість Лесі Українки. Кам'янець-Подільський, 2000. 104 с.
10. Моклиця М. Естетика Лесі Українки (контекст європейського модернізму): монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. 242 с.
11. Ніцше Ф. Антихристиянин. Львів: Самвидав, 2003. URL: <http://thales2002.narod.ru/antychrtext.html>
12. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму : монографія. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2002. 392 с.
13. Сулима В. Біблія і українська література. Київ : Освіта, 1998. 400 с.
14. Українка Леся. Повне академічне зібрання творів у 14 томах. Т. 1. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. 512 с.
15. Українка Леся. Повне академічне зібрання творів у 14 томах. Т. 12. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. 608 с.
16. Українка Леся. Повне академічне зібрання творів у 14 томах. Т. 13. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. 616 с.

REFERENCES

1. Aheieva, V. *Poetesa zlamu stolit. Tvorchist Lesi Ukrainky v postmodernii interpretatsii*. [Poet of the turn of the century. Lesya Ukrainka work in the postmodern interpretation]. Lybid, 2000, 264 p. [in Ukrainian].
2. Antofiichuk, V. *Khrystyianskyi kontekst tvorchoosti Lesi Ukrainky* [The Christian context of Lesya Ukrainka work]. *Ethnographic notebooks*, 2009. Nr 1-2, pp. 225–229 [in Ukrainian].
3. Antofiichuk, V., Niamtsu, A. *Yevanhelski motyvy v ukrainskii literaturi kintsia XIX–XX st.* [Evangelical motives in Ukrainian literature of the late XIX – XX centuries] Chernivtsi: Ruta, 1996. 335 p. [in Ukrainian].
4. Banatska, N. *Khrystyianski motyvy ta obrazy v dramaturhii Lesi Ukrainky (moralno-tsinnisni aspekty)* [Christian motives and images in Lesya Ukrainka's drama (moral and value aspects)]: dys. ... kand. filol. nauk: 10.01.01, 2000. 195 p. [in Ukrainian].
5. Betko, I. *Bibliini siuzhety i motyvy v ukrainskii poezii kintsia XIX – pochatku XX stolittia* [Biblical plots and motives in Ukrainian poetry of the end of the XIX – beginning of the XX century]. Zielona gora; Kijow, 1999. 160 p. [in Ukrainian].
6. Bychko, A. *Lesia Ukrainka: Svithliadno-filosofskiy pohliad* [Lesya Ukrainka: Worldview and philosophical view]. Ukrainian Center for Spiritual Culture, 2000. 186 p. [in Ukrainian].
7. Hundorova, T. *ProIavlennia Slova. Dyskursiia rannoho ukrainskoho modernizmu*. [Manifestation of the Word. Discourse of early Ukrainian modernism]. Krytyka, 2009. 448 p. [in Ukrainian].
8. Kocherha, S. *Kulturosofiia Lesi Ukrainky. Semiotychnyi analiz tekstiv: monohrafiia* [Lesya Ukrainka's culturosofhy. Semiotic analysis of texts]. Lutsk : Tverdnyia, 2010. 656 p. [in Ukrainian].
9. Kudriavtsev, M. *Intelektualna drama: dramatychna tvorchist Lesi Ukrainky* [Intellectual drama: dramatic art of Lesya Ukrainka]. Kamianets-Podilskyi, 2000. 104 p. [in Ukraine].
10. Moklytsia, M. *Estetyka Lesi Ukrainky (kontekst yevropeiskoho modernizmu): monohrafiia* [Aesthetics of Lesya Ukrainka (context of European modernism): monograph]. Lutsk : Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky, 2011. 242 p. [in Ukrainian].
11. Nitshe F. *Antykhristyianyn*. [Antichrist] Lviv : Samvydav, 2003. URL: <http://thales2002.narod.ru/antychrtext.html>, [in Ukrainian].
12. Polishchuk, Ya. *Mifolohichni horyzont ukrainskoho modernizmu: monohrafiia* [Mythological horizon of Ukrainian modernism: monograph]. Ivano-Frankivsk : Lileia-NV, 2002. 392 p. [in Ukrainian].
13. Sulyma, V. *Bibliia i ukrainska literature* [Bible and Ukrainian literature]. Kyiv : Osvita, 1998. 400 p. [in Ukrainian].
14. Ukrainka, Lesia. *Povne akademichne zibrannia tvoriv* [Complete academic collection of works]. Volume 1. Lesya Ukrainka Volyn National University, 2021. 512 p. [in Ukrainian].
15. Ukrainka, Lesia. *Povne akademichne zibrannia tvoriv* [Complete academic collection of works]. Volume 12. Lesya Ukrainka Volyn National University, 2021. 608 p. [in Ukrainian].
16. Ukrainka, Lesia. *Povne akademichne zibrannia tvoriv* [Complete academic collection of works]. Volume 13. Lesya Ukrainka Volyn National University, 2021. 616 p. [in Ukrainian].